

V. ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Вінниченко В. А.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000–0002–3817–0131

Науковий керівник:

М. А. Погорецький, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/185-196>

УДК 343.1

ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ»: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Анотація. В статті розглянуто поняття кримінальних процесуальних правовідносин в умовах сучасного глобалізму кримінального судочинства. Досліджено наукові підходи до визначення поняття правовідносин, предмету кримінального процесуального права, методу кримінального процесуального права.

Метою статті є визначення поняття кримінальних процесуальних правовідносин в умовах сучасного кримінального судочинства.

Автором досліджено: підходи до визначення поняття правовідносин та кримінальних процесуальних правовідносин; предмет кримінальних процесуального права та метод кримінального процесуального права. Під час дослідження зроблено критичний аналіз зазначеного наукового матеріалу та вироблено власний науковий підхід до визначення поняття кримінальних процесуальних правовідносин. Під час авторського дослідження застосовано ряд методів наукового пізнання, зокрема, як: метод наукової формалізації; аксіоматичний метод; гіпотико-дедуктивний метод.

Досліджено концепції теорії права щодо визначення поняття та ознак правовідносин, зроблено критичний аналіз даних концепцій та обрано концепцію яка є актуальною для питань поняття кримінальних процесуальних правовідносин.

Досліджено поняття кримінальних процесуальних правовідносин наданих українськими науковцями та піддано критичному аналізу дані поняття. Надано судження, що існуючі підходи є не коректними для сучасної правової дійсності та не можуть бути гнучкими в умовах прогресуючого глобалізованого розвитку сучасного кримінального процесуального права.

Досліджено наукові підходи до предмету кримінального процесуального права, як ознаки кримінальних процесуальних правовідносин.

Досліджено наукові підходи до визначення методу кримінального процесуального права, як ознаки кримінальних процесуальних правовідносин.

Проведено аналіз кримінального процесуального законодавства та прецедентів Європейського суду з прав людини, як джерела міжнародного публічного права.

Узагальнено та методом наукової дедукції виведено поняття кримінальних процесуальних правовідносин, яке може бути застосовано умовах сучасного глобалізованого кримінального судочинства.

Дослідження має міждисциплінарний характер. Автор проводить дослідження виконуючи наукову базу глобалістики, футурології, міжнародних відносин.

Ключові слова: поняття кримінальних процесуальних правовідносин; кримінальний процес; глобалізм кримінального процесу; футурологія кримінального процесу; ознаки кримінальних процесуальних правовідносин; захист прав людини; державна безпека; міжнародний правопорядок; боротьба зі злочинністю; розшук активів.

Постановка проблеми. Сучасне не кримінальне процесуальне право перебуває в стадії трансформації викликаній глобалізаційним впливом на правові системи. Проблематика кримінальних процесуальних правовідносин є фундаментальною в науці кримінального процесу, особливо в умовах глобалізаційних змін. Зазначена проблематика має безпосереднє відношення до розробки теоретичних та практичних питань, таких як: забезпечення прав людини під час досудового розслідування, координаційної діяльності органів правопорядку в боротьбі з злочинністю, формування нової концепції кримінальної юстиції. Теоретична розробка теорії кримінальних процесуальних правовідносин має значення для розвитку ряду наук, як: загальної теорії права, кримінального права, криміналістики, філософії права, та ряду інших правових та суспільних наук. Практичне значення розробки, зазначеної теорії, полягає в збалансуванні форм реалізації норм кримінального процесу з орієнтацією на соціальні та економічні процеси, які підтримують життя системи кримінальної юстиції України в умовах глобалізованого впливу злиття правових систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою, зокрема, поняття кримінальних процесуальних правовідносин займалися такі науковці

як: Н. С. Алексеев, Б. А. Галкін, Л. Д. Кокарев, Ю. Д. Лівшиц, В. З. Лукашевич, М. А. Погорецький, М. С. Строгович, М. А. Чельцов, П. С. Елькінд та інші. Водночас, зазначеними науковцями не було чітко сформовано поняття кримінальних процесуальних правовідносин в умовах сучасної науки кримінального процесу та глобалізму кримінального судочинства.

Метою статті є визначити поняття кримінальних процесуальних правовідносин в умовах сучасного глобалізованого кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. У другій частині 20 століття почали відбуватися зміни загальносвітової парадигми розвитку суспільства від постіндустріального розвитку до етапу інноваційного розвитку суспільства. Ключовими процесами розвитку інноваційного суспільства стали інтеграційні процеси, як отримали назву в соціально-економічних наук процесами «глобалізації».

В науці глобалізація визначена, як процес всесвітньої економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації.¹ Процеси глобалізації не оминають також правову інтеграцію та уніфікацію в тому числі, кримінального процесуального права.

Процес глобалізації норм кримінального процесуального права відбувається за рахунок євроінтеграційного процесу, імплементації міжнародних угод, запо-

¹ Г Глебов, О Милаева, Современные международные отношения: учебное пособие (Пенза, Изд Пенз гос ун-та, 2010) 15

зичення міжнародного досвіду в сфері кримінальної юстиції. Дані процеси мають безпосередній вплив на систему кримінальної юстиції, що призводить до модернізації та трансформації теорії кримінального процесуального права, та особливо поняття кримінальних процесуальних правовідносин, як невід'ємної частини науки кримінального процесуального права.

У загальній теорії права В.С. Нерсесянц правову глобалізацію визначає як процес формування нової, загально-світової системи правових норм, які організовують і забезпечують глобальне міждержавна взаємодія в різних сферах життя суспільства, в процесі якого міжнародне право, національне право, а також право міжнародних компаній виявляються в стані тісного взаємозв'язку. При цьому відзначається, що «глобалізація робить істотний вплив на трансформацію, зміни і модернізацію державно-правових інститутів, норм і відносин на всесвітньому, макрорегіональному і внутрішньодержавному рівнях, стимулює, прискорює і оновлює процеси універсалізації в галузі права»¹. Ми погоджуємось з такими визначенням правової глобалізації.

В області дослідження проблем протидії злочинності значення глобалізації в більшій мірі вивчено представниками науки кримінології. Що ж стосується кримінально-процесуальної науки, то тут вплив глобалізації на теорію і практику боротьби зі злочинністю розглядається переважно з точки зору формування міжнародної юрисдикції у кримінальних провадженнях, зближення кримінально-правових систем сучасності та розвитку порівняльного правознавства. У той же час фундаментальні проблеми кримінального процесу та його перспективи в епоху глобалізації вивчені явно недостатньо. Без відповіді залишаються, наприклад, питання, пов'язані з визначенням кола суб'єктів

кримінального процесуального права, предмета, методів і меж національного кримінально-процесуального регулювання, регіоналізації кримінального процесуального права, трансформації змісту окремих кримінально-процесуальних інститутів і т.і.

Важливим, в умовах глобалізації, є понятійний апарат науки кримінального процесу, який має важливе призначення для здійснення наукових досліджень в даній галузі права та викладання навчальної дисципліни «кримінального процесуального права». Крім того, понятійний апарат є важливий для здійснення справедливого, неупередженого, з дотриманням принципу верховенства права кримінального судочинства та його невід'ємної частини досудового розслідування.

Накопичений українськими та зарубіжним правознавцями досвід вивчення правовідносин свідчить про помітний успіх пізнання в правовій науці. Правовідносини посідають центральне місце в системі основних категорій і понять сучасного правознавства. З приводу правовідносин в науці продовжують існувати невирішені питання, немає єдності в трактуванні його поняття. За більш ніж 70-річну історію вивчення так і не вдалось виробити єдиного погляду на правовідносини.

Правовідносини – один з найважливіших елементів життя суспільства, в якому багато відносин можуть існувати тільки як правовідносини. Кримінальні процесуальні правовідносини є різновидом суспільних відносин, які врегульованні нормами кримінального процесуального права, з метою захисту особи, суспільства, міжнародного правопорядку та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Для правильного розуміння сутності кримінальних процесуальних правовідносин важливо визначити їх поняття.

¹ В Нерсесянц, 'Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире' (2005) 5 *Государство и право* 38

У підручниках та монографіях з логіки наводяться такі визначення категорія «поняття»:

«Поняття – думка, яка фіксує ознаки відображуваних в ній предметів і явищ, що дозволяють відрізнити ці предмети і явища від суміжних з ними» (Д. Горський).¹

«Поняття – це мислене відображення класу індивідів або класу класів на основі загальних ознак» (В. Зеґет).²

«Поняття як форма (вид) думки, або як мислене утворення, є результатом узагальнення предметів деякого класу і мисленевого виділення самого цього класу за певною сукупністю загальних для предметів цього класу – і за сукупністю відмінних для них – ознак» (Є. Войшвілло).³

А. Є. Конверський дає наступне визначення: «Поняття – це форма мислення, яка є результатом узагальнення і виділення предметів деякого класу за загальними та специфічними для них ознаками».⁴

«Поняття – це думка, в якій узагальнені і виділені предмети за сукупністю ознак, яка спільна для даних предметів і яка відрізняє їх від інших предметів» (А. Івлєв).⁵ З поміж зазначених підходів науковців в галузі «логіки та методології наук» найбільш вдалим для юридичної науки є дане визначення наукової категорії «поняття».

Маючи визначення категорії «поняття» ми можемо визначити поняття

кримінальних процесуальних правовідносин узагальнюючи і виділяючи предмети за сукупністю ознак, яка спільна для даних предметів і яка відрізняє їх від інших предметів. Тобто, завданням нашого дослідження є виділення суттєвих ознак, які відрізняють, кримінальні процесуальні правовідносини від інших правовідносин та інших суспільних відносин.

Перш за все необхідно визначити сутність поняття правовідносини. Поняття правовідносин в юридичній літературі виражається як спосіб⁶, як стадії⁷ або як реалізації юридичної норми⁸. Досить поширене уявлення про правовідносини як про врегульованими нормами права суспільні відносини.⁹ Також існує підхід, що правовідносини це посередник між нормою права та суспільними відносинами¹⁰. Правовідносинами вважають зв'язок (відношення) між сторонами¹¹, взаємодію сторін¹². На нашу думку, правовідносинами можна вважати лише, як реалізації юридичної норми. Всі інші підходи, на нашу думку, які існують в теорії права не відрізняють правовідносини від інших видів суспільних правовідносин, а де які є взагалі є такими, що не відповідають сутності цієї правової категорії.

Скаун О. Ф. визначає правовідносини, як врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між право-

¹ Д Горський, *Логіка* (Москва, 1963).

² В Зеґет, *Элементарная логика: учебное пособие* (Москва, Высшая школа, 1985) 256

³ Є Войшвілло, *Поняття як форма мислення* (Москва, 1989).

⁴ А Конверський, *Логіка* (традиційна та сучасна): підручник для студентів вищих навчальних закладів (К., Центр учбової літератури, 2008) 536

⁵ Ю Івлєв, *Логика: учебник для вузов* (М, Логос, 1997) 272

⁶ Б Шейндлін, 'Норма права і правовідносини' *Питання загальної теорії права* (М, 1960) 131.

⁷ А Стальґевіч, 'Деякі питання теорії соціалістичних правовідносин' (1957) 2 *Радянська держава і право* 24.

⁸ І Сабо, *Соціалістичне право* (М., 1964) 306; Марксистська-ленінська загальна теорія держави і права: *Соціалістичне право* 490; Р Халфіна, *Загальне вчення про правовідносини* (М, 1974) 51

⁹ Б Назаров, *Соціалістичне право в системі соціальних зв'язків* (М, 1976) 42.

¹⁰ А Стальґевіч, *Деякі питання теорії соціалістичних правовідносин* 24–26; *Загальна теорія держави і права* 336.

¹¹ Л Брайнін, *Кримінальний закон і його застосування* (М., 1976) 45; С Алексєєв, *Загальна теорія права* (М., 1982. Т. 2. С. 82

¹² М Агарков, *Зобов'язання по радянському цивільному праву* (М, 1940) 22–23; Л Явич, *Право і суспільні відносини* (М, 1971) 114–129; Ю Гревцов, 'Правове відношення: Основні взаємозв'язки' 1985 1 *Радянська держава і право* 19.

мочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою.¹

Відносно саме ознак, то О. Ф. Скакун виділяє такі ознаки правовідносин:

1) є специфічним видом суспільних відносин – складаються між людьми чи колективами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів, перебувають у формі соціальних зв'язків – економічних, організаційних, політичних, сімейних тощо;

2) є ідеологічними відносинами – результатом свідомої діяльності (поведінки) людей;

3) є вольовими відносинами;

4) виникають (змінюються, припиняються) на основі норм права у разі настання передбачених нормою юридичних фактів;

5) є юридичною формою конкретного (індивідуалізованого) зв'язку суб'єктів;

6) мають зазвичай двосторонній характер, залежність прав і обов'язків сторін є взаємною;

7) охороняються державою, забезпечуються заходами державного впливу аж до примусу.² Ми цілком підтримуємо такий підхід до визначення ознак правовідносин та поняття правовідносин, оскільки наукова концепція Скакуна О. Ф. є компіляцією розвитку теорії правової науки.

Досліджуючи наукові праці, в яких досліджуються кримінально-процесуальні відносини, слід відмітити те, що характер даних відносин різними науковцями сприймається по-різному.

Так, А. М. Денисюк навів таке визначення: «Під кримінально-процесуальними відносинами слід розуміти регламентовані нормами кримінально-процесуального права відносини, які складаються між учасниками, наділе-

ними певними правами й обов'язками, і які виникають, розвиваються, змінюються і припиняються у сфері кримінального судочинства»³. На нашу думку, таке визначення не має сутнісних ознак саме кримінальних процесуальних правовідносин, крім регламентації нормами кримінального процесуального права та в сфері кримінального судочинства, які не можуть бути визначені в даному підході автора до поняття кримінальних процесуальних правовідносин.

Л. Д. Удалова в конспекті лекцій «Кримінальний процес України: загальна частина» за 2001 рік пише, що під «кримінально-процесуальними відносинами слід розуміти регламентовані нормами кримінально-процесуального права відносини, що утворюються між учасниками процесу, які наділені визначеними правами й обов'язками, що виникають, розвиваються, змінюються, припиняються в період їх діяльності у сфері кримінального судочинства»⁴ Таке, визначення також не виділяє сутнісних ознак кримінальних процесуальних правовідносин, крім розслідування та судовим розгляду кримінальних справ, водночас за такого визначення втрачається багато стадій які можуть виникати в кримінальних процесуальних правовідносинах, а саме стадія реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, стадія виконання ухвал слідчого судді щодо арешту та розшуку майна та управління цим майном.

М. А. Погорецький визначає кримінально-процесуальні відносини як такі, «що виникають, розвиваються й припиняються у сфері кримінального процесу, врегульовані кримінально-процесуальними нормами й через які реалізуються повноваження державних органів, що ведуть кримінальний процес, а також процесуальні права і обов'язки осіб, які потрапили в його сферу, та захищаються їх матеріально-правові, процесуальні й

¹ О Скакун, *Теорія права і держави* (Київ, 'Правова єдність' 2010) 525.

² О Скакун, *Теорія держави і права: підручник* (3-тє видання. (К, Алерта, 2012) 389–390

³ А Денисюк, *Поняття, суть і завдання кримінального процесу: лекція* (К, Укр акад внутр справ, 1994) 15

⁴ Л Удалова, *Кримінальний процес України: загальна частина: конспект лекцій* (К, НАВС, 2001) 15 с.

інші законні інтереси».¹ Ми погоджуємось частково з концепцією М. А. Погорецького, водночас, виділення, як ознаки державних органи, що ведуть кримінальний процес, така ознака є обмеженою в умовах глобалізованого кримінального процесу виключно державними органами, залишаючи за колом кримінальних процесуальних правовідносин таких суб'єктів, як представників сторони захисту, інститутів громадянського суспільства, потерпілого як приватного обвинувача, перспективного інституту приватних детективів.²

На думку В. В. Назарова, О. В. Шпотаківської, В. В. Зарубей, кримінально-процесуальні правовідносини – «це відносини, що врегульовані нормами кримінально-процесуального законодавства, котрі виникають, розвиваються та припиняються у сфері кримінального судочинства у межах яких за допомогою державних органів та їх посадових осіб, які наділені правом провадження у кримінальних справах, реалізуються процесуальні права суб'єктів, які залучаються чи допускаються до кримінального судочинства, і захищаються їхні матеріально-правові, процесуальні та інші законні інтереси, а також реалізуються повноваження цих органів та їх посадових осіб».³ Даний підхід, на нашу думку, є ідентичним до підходів зазначених науковців.

Проблемою, всіх зазначених та досліджених науковців, які досліджували поняття та ознаки кримінальних процесуальних правовідносин, є відсутність дослідження глобалізму кримінального процесу та футуристики кримінального процесу, в процесі наукової розробки теорії кримінального процесуального права.

Глобалізм кримінального процесуального права полягає, по-перше,

в створенні модельного кримінального процесуального законодавства, так наприклад було розроблено, зокрема, «Модельний кримінально-процесуального кодексу для держав – учасниць СНД, прийнятого на засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД 17.02.1996 року»⁴. Прийняття модельних рекомендацій міжнародних організацій: щодо розшуку злочинних активів; щодо здійснення досудового розслідування; щодо кримінальних процесуальних аспектів боротьби з окремими видами злочинів; рекомендації щодо побудови та функцій органів системи кримінального юстиції. Запозичення модельних інститутів кримінального процесуального права, характерних для країн Європейського союзу таких, як: «інститут слідчого судді», «інститут приватного обвинувачення», «інститут кримінальних проступків». Завданням в глобалізованому кримінальному процесі, крім тих які існують на сьогодні, додається завдання міжнародного правопорядку, який забезпечує сталий розвиток міжнародного суспільства.

Футуристика кримінального процесуального права полягає в визначенні перспективи розвитку злочинності та інститутів кримінальної юстиції. На нашу думку, футуристичними інститутами кримінального процесуального права є такі інститути: «інститут медіації в кримінальному судочинстві»; «інститут приватних детективів»; «інститут транснаціональних корпорацій як суб'єктів кримінального процесу».

Отже з огляду на визначений нами глобалізм та футуристику кримінального процесу, необхідно визначити поняття кримінальних процесуальних правовідносин через характерні ознаки. Ознака-

¹ М Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Х, Арсіс ЛТД, 2002) 27.

² М Погорецький, *Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія* (Х, Арсіс ЛТД, 2007) 240.

³ В Назаров, *Кримінальний процес України: посіб. для підготовки до іспитів* (К, О Ліпкан, 2010) 12.

⁴ Модельный уголовно-процессуальный кодекс для государств – участников СНГ. Рекомендательный законодательный акт. Приложение к «Информационному бюллетеню» (Секретариат Совета МПА СПб, 1996) 10.

ми для визначення, кримінальних процесуальних правовідносин, на нашу думку, є предмет правового регулювання та метод правового регулювання.

М.І. Матузов та О.В. Малько під предметом розуміють те, що регулює право, тобто певні види суспільних відносин, які являють собою складну, багатоаспектну категорію. Особливу увагу приділяють структурі предмета правового регулювання. На їх думку, до структури предмета правового регулювання входять такі елементи: а) суб'єкти – індивідуальні та колективні; б) їх поведінка, вчинки, дії; в) об'єкти (предмети, явища) навколишнього світу, з приводу яких люди вступають у взаємини один з одним і до яких виявляють свій інтерес; г) соціальні факти (події, обставини), що виступають безпосередніми причинами виникнення або припинення відповідних відносин.¹

М.М. Полянський, зазначає, що «предмет кримінально-процесуального права складає питання про існування права уповноважених на виконання кримінального покарання державних органів і про розмір такого права»². Таке, визначення на нашу думку, є нікчемним оскільки воно не визначає предмету кримінального процесуального права відповідно до вимог загальної теорії права, не вказуючи на ті суспільні відносини, які регулює кримінальне процесуальне право.

Відповідно до статті 2 Кримінального процесуального права України Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження,

а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.³

Положення статей 3 та 17 Конституції України визначають завдання держави, зокрема, в кримінальному судочинстві такі, як: утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.⁴

Стаття 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.⁵ Тобто, обов'язку захисту державною Конвенційних права і свободи які є об'єктом кримінального правового захисту.

Практика Європейського суду справ людини, зокрема, в справах: «Сергій Шевченко проти України», «Юрій Ілларионович Щокін проти України», «Холодков і Холодкова проти України», «Гонгадзе проти України» вказувала неодноразово на обов'язок держави, щодо проведення ефективного досудового розслідування.⁶

Отже, предметом кримінального процесуального права є суспільні відно-

¹ Н Матузов, *Теория государства и права: учебник* (М, Юристъ, 2001) 314

² Н Полянський, *Вопросы теории советского уголовного процесса* (М, 1956) 260.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 06.12.2019

⁴ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> дата звернення 06.12.2019

⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 № 995_004 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> дата звернення 29.09.2019

⁶ Справа «Сергій Шевченко проти України» (заява № 32478/02): рішення Європейського суду з прав лю-

сини щодо є захисту особи, суспільства, міжнародного правопорядку та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

С. С. Алексєєв трактує поняття методу правового регулювання як «прийоми юридичного впливу, їх сполучення, що характеризують використання в даній області суспільних відносин того чи іншого комплексу юридичних засобів».¹ Ми підтримуємо, таке визначення методу правового регулювання.

Комплексну наукову розробку проблематики методів в кримінальному процесуальному праві провів Лобойко Л. М.. Так, зазначений науковець, стверджує, що кримінальному процесуальному праву характерний не лише імперативним метод.

Так, Лобойко Л. М. зазначає що в кримінальному процесуальному праві є диспозитивний метод кримінально-процесуального права – це метод правового регулювання, функціональним призначенням якого є забезпечення реалізації положень принципу диспозитивності, а змістом – врегулювання правовідносин між суб'єктами, які беруть участь у кримінальній справі, встановленням прав і гарантій вільного користування ними. Найвищим за ієрархією в системі

елементів диспозитивного методу є свобода суб'єктів процесу у розпорядженні своїми матеріальними і процесуальними правами за активної участі органів, які ведуть кримінальний процес. Підпорядкованими зазначеному вище основному положенню є: 1) обов'язок прокурора, слідчого й особи, яка провадить дізнання, роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їхні права; 2) обов'язок прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, забезпечити особам, що беруть участь у справі, можливість реалізації їх прав; 3) забезпечена законом можливість заінтересованих суб'єктів кримінального процесу активно впливати на його рух і результати; 4) право на оскарження заінтересованими суб'єктами кримінального процесу дій і рішень органів, які його ведуть.²

На нашу думку, така позиція є хибною, оскільки наведенні аргументи автором такі як: «обов'язок прокурора, слідчого й особи, яка провадить дізнання, роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їхні права» це не є дискреційним повноваженням сторони обвинувачення, а є імперативним обов'язком.

Наступним аргументом є «обов'язок прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, забезпечити особам, що беруть участь у справі, можливість реалізації їх прав». Знов імперативний обов'язок сторони обвинувачення, а не диспозитивний характер їх дій.

Аргументи автора, щодо «забезпечена законом можливість заінтересованих суб'єктів кримінального процесу активно впливати на його рух і результати» та «право на оскарження заінтересованими суб'єктами кримінального процесу дій і рішень органів, які його ведуть» це виключно реалізація принципів верховенства права та права на ефективне

дини від 04.04.2006, Справа «Юрій Ілларионович Щокін проти України» (заява № 23759/03) рішення Європейського суду з прав людини від 03.01.2014, Справа «Холодков і Холодкова проти України» (заява № 29697/08): рішення Європейського суду з прав людини від 07.05.2015, Справа «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02): рішення Європейського суду з прав людини від 08.11.2005

¹ С. Алексєєв, *Восхождение к праву: Поиски и решения* (М, Норма 2002) 272.

² Л. Лобойко, «Методи правового регулювання у кримінальному процесі України» (автореферат дис. д-ра юрид. наук) 37

розслідування злочинів, а не як розсуд сторони кримінального провадження.

Також, Лобойко Л. М. виділяє змагальний метод кримінально-процесуального права – це метод правового регулювання, сутність якого полягає у забезпеченні впливу сторін кримінального процесу одна на одну через вільного (незалежного) від їхніх інтересів арбітра – суду і можливості останнього стримувати активність сторін, пов'язану з порушенням закону чи створенням умов, що погіршують становище іншої сторони. Найвищим за ієрархією структурним елементом змагального методу правового регулювання є положення, згідно з яким здійснення впливу однієї сторони на іншу не може відбуватися інакше, як через суд. Підпорядкованими йому є такі правові положення: 1) вирішення судом питання про давання дозволу на застосування стороною обвинувачення примусових заходів щодо обвинуваченого (підозрюваного); 2) вирішення судом клопотань, заявлених сторонами; 3) заборона на вирішення судом за власною ініціативою спірних питань, що виникають між сторонами; 4) контроль суду за виконанням органами кримінального переслідування окремих процедур; 5) контроль суду за прийняттям органами кримінального переслідування процесуальних рішень, в яких відображається рух справи; 6) вирішення судом питання про давання дозволу на провадження окремих процесуальних дій (огляд, обшук, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку, накладення арешту на майно).¹ На нашу думку, дана позиція є хибною, в даному випадку мова йде не про метод, а про принцип змагаль-

ності як один з основних принципів судочинства.

Отже, ми вважаємо, проаналізувавши кримінальне процесуальне законодавство, що кримінальному процесуальному законодавству характерний виключно імперативний метод правового регулювання.

На нашу думку, з огляду на проведений аналіз доктринального матеріалу та законодавства кримінальні процесуальні правовідносини це правовідносини, які мають імперативний характер, що виникають між апаратом держави та особами, які ґрунтуються на нормах кримінально-процесуального та міжнародного права з приводу захисту особи, суспільства, держави, міжнародного правопорядку та безпеки від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Таке, визначення поняття кримінальних процесуальних правовідносин є, на наш погляд, актуальним для сучасної науки та навчальної дисципліни кримінального процесу. Може слугувати науковою категорією для подальших досліджень кримінальних процесуальних правовідносин між суб'єктами кримінального судочинства.

REFERENCES LIST

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

¹ Л Лобойко, 'Методи правового регулювання у кримінальному процесі України' (автореферат дис д-ра юрид наук) 37

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal code of practice of Ukraine, Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

3. Konventsiiia Pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?lang=en> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

4. Modelnyi kryminalno-protsesualnyi kodeks dlia derzhav – uchasnyts SND [Model Criminal Procedure Code for the CIS Member States. Recommended legislative act. Annex to the Newsletter] Rekomendatsiinyi zakonodavchyi akt Dodatok do «Informatsiinoho biuletenia» (1996) 10 [in Ukrainian].

CASES

5. Sprava «Serjiy Shevchenko proty Ukrainy» (zayava 32478/02): rishennya Evropeiskogo sudu z prav lyudyny [Case 'Serjiy Shevchenko vs Ukraine' (art. 32478/02) decision of European court of human right], Sprava «Ihor Shevchenko proty Ukraine» («Zaiava N22737/04») [Case 'Igor Shevchenko vs Ukraine' (art. 22737/04) decision of European court of human right] Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 04.14.2004 < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_012> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

6. Sprava «Shchokin proty Ukrainy» (Zaiavy № 23759/03 ta № 37943/06) Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [Case ' Shchokin vs Ukraine ' (art. 23759/03) decision of European court of human right] vid 14.01.2011 < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

7. Sprava «Kholodkov i Kholodkova proty Ukrainy» (Zaiava № 29697/08) Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [Case ' Kholodkov i Kholodkova vs Ukraine ' (art. 32478/02) decision of European court of human right] vid 07.05.2015 < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a66> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

8. Sprava «Honhadze proty Ukrainy» (Zaiava N34056/02) Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [Case ' Honhadze vs Ukraine ' (art. 32478/02) decision of European court of human right] vid 08.10.2008 < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420> data zvernennia 29.09.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

ARTICLES

9. Nersesyanc V, 'Processy universalizatsii prava i gosudarstva v globaliziruyushchetsya mire'[Processes of universalization of law and state in a globalizing world] *Gosudarstvo i pravo* 5 (2005) 38 [in Ukrainian].

10. Sheindlin B, Norma prava i pravovidnosyny // Pytannia zahalnoi teorii prava / Pod red. S. M. Bratusia. M., 1960. S. 131 [in Ukrainian].

11. Stalhevich A, 'Deiaki pytannia teorii sotsialistychnykh pravovidnosyn' *Radianska derzhava i nраво* 2 (1957) 24 [in Ukrainian].

12. Stalhevich A, 'Deiaki pytannia teorii sotsialistychnykh pravovidnosyn' *Zahalna teoriia derzhavy i prava* 24–26 [in Ukrainian].

13. Hrevtsov Yu, 'Pravove vidnoshennia: Osnovni vzaiemozviazky' *Radianska derzhava i nраво* 1 (1985) 19 [in Ukrainian].

AUTHORED BOOKS

14. Glebov G, Milaeva O, 'Sovremennye mezhdunarodnye otnosheniya. Uchebnoe posobie'[Modern international relations: a textbook] (Penza: Izd. Penz. gos. un-ta, 2010) 98 [in Russia].

15. Gorskiy D, 'Logika'[Logic] (Moskva, Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, 1958) 292 [in Russia].

16. Zeget V, 'Elementarnaya logika uchebnoe posobie'[Elementary logic: textbook] (Moskva, Vysshaya shkola, 1985) 256 [in Russia].

17. Vojshvillo E, 'Ponyatie kak forma myshleniya'[The concept of form of thinking] (MGU, 1989) 239 [in Russia].

18. Konverskiy A, *Lohika (tradytsiina ta suchasna): Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Logic (traditional and modern: textbook for student] (K, Tsentр uchbovoi literatury, 2008) 536 [in Ukraine].

19. Ivlev YU, *Logika: uchebnik dlya vuzov* [Logic: texbook] (M, «Logos», 1997) 272 [in Russia].

20. Sabo I, *Sotsialisticheskoe pravo* [Socialistic law] M., 1964. S. 306 [in Russia].

21. Halfina R, *Zagal'ne vchennya pro pravovidnosini* [The general study about law relationship] (M, 1974) 51 [in Ukraine].

22. Nazarov B, *Sotsialistychne pravo v systemi sotsialnykh zviyazkiv* [Socialist law in the system of social connect] (M, 1976) 360 [in Russia].
23. Brajnin YA, *Ugolovnyj zakon i ego primenenie* [Criminal law and their using] (M, YUrid lit, 1967) 240[in Russia].
24. Alekseev S, *Zagal'na teoriya prava* [The general theory of law] (M, 1982) 209 [in Ukraine].
25. Agarkov M, *Zobov'yazannya po radyans'komu civil'nomu pravu* [Liabilities on Soviet civil law] (M, 1940) 22–23 [in Ukraine].
26. Yavych L, *Pravo i suspilni vidnosyny* [Law and society relationship] (M, 1971) 114–129 [in Ukraine].
27. Skakun O, *Teoriia prava i derzhavy* [Theory of law and government] (Kyiv, Pravova yednist, 2010) 525 [in Ukraine].
28. Denysiuk A, *Poniattia, sut i zavdannia kryminalnoho protsesu: leksiia* [Concept, Essence and task of criminal Procedure] (K, Ukr. akad, vnutr, sprav, 1994) 15 [in Ukraine].
29. Udalova L, *Kryminalnyi protses Ukrainy: zahalna chastyna: konspekt leksii* [Criminal proceeding of Ukraine: general part: lection] (K, NAVS, 2001) 100 [in Ukraine].
30. Pohoretskyi M, *Funktionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi: monohrafia* [Functional purpose of operational and investigative activities in the criminal process] (Kh.: Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukraine].
31. Pohoretskyi M, *Kryminalno-protseualni pravovidnosyny: struktura i systema: monographia* [Criminal procedural legal relationship: structure and system] (Kh.: Arsis LTD, 2007) 27 [in Ukraine].
32. Nazarov V, *Kryminalnyi protses Ukrainy: posib. dlia pidhotovky do ispytiv* [Criminal proceed of Ukraine] (K, Lipkan O S, 2010) 200 [in Ukraine].
33. Matuzov N, *Teoriya gosudarstva i prava: ucheb* [Theory of government and law: textbook] (M, YUrist, 2001) 314 [in Ukraine].
34. Polyanskij N, *Voprosy teorii sovetskogo ugolovnoho processa* [Questions of theory of sociality criminal prooces] (M, 1956) 260 [in Ukraine].
35. Alekseev S, *Voskhozhdenie k pravu: Poiski i resheniya* [Higer to law: find and solve] (M, Norma, 2002) 272 [in Ukraine].

THE DISSERTATION AUTHOR'S ABSTRACT

36. Lobjko L, *Metodi pravovogo reguluyuvannya u kriminal'nomu procesi Ukraini* [Methods of legal regulation in criminal proceedings] (avtoreferat dis d-ra yurid nauk, Dnipropetrovs'kij derzh. un-t vnutrishnih sprav, 2006) 386–428 [in Ukraine].

Vinnychenko V.,

Postgraduate student

Department of Justice

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID ID: 0000-0002-3817-0131

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/185-196>

THE CONCEPT OF CRIMINAL PROCEDURAL LEGAL RELATIONS: DEFINITION OF CONCEPT

Annotation. *The concept of criminal procedural legal relations in the context of modern globalism of criminal proceedings is considered in the article. Scientific approaches to definition of concept of legal relations, subject of criminal procedural law, method of criminal procedural law are investigated. The purpose of the article is to define the concept of criminal procedural legal relations under modern criminal proceedings. The author is investigated: Approaches to defining the concept of legal relations and Criminal procedural legal relations; Subject of criminal procedural law and method of criminal procedural law. During the research, a critical analysis of the mentioned scientific material is made and its own scientific approach to the definition of the criminal procedural legal relations is developed. During the copyright it is investigated a number of methods of scientific cognition, in particular, how: the method of scientific formalization; Axiomatic method; Hypoolytic-Deduktive method. The concept of the theory of Law on definition of notion and signs of legal relations was investigat-*

ed, the analysis of these concepts was made and the concept of criminal procedural legal relations was chosen. The concept of criminal procedural legal relations provided by Ukrainian scientists and the critically-critical analysis of these concepts is investigated. It is given that existing approaches are not correct for modern legal reality and cannot be flexible in the face of progressive globalized development of the modern criminal procedural law. Scientific approaches to the subject of criminal procedural law as signs of criminal procedural legal relations are investigated. Scientific approaches to definition of criminal procedural law method as signs of criminal procedural legal relations are investigated. The analysis of the criminal procedural legislation and precedents of the European Court of Human Rights as a source of international public law is carried out. Generalized and scientifically deduction method output the concept of criminal procedural legal relations, which may be applied under the conditions of modern globalized criminal proceedings. The study has an interdisciplinary character. The author conducts research using the scientific base of Globalistics, Furturilogy, international relations.

Key words: *the concept of criminal procedural legal relations; criminal procedure; globalism of the criminal process; furturilogy of the criminal procedure; signs of criminal procedural legal relations; protection of human rights; state security; International law order; combating crime; asset tracing.*

Стаття надійшла до редакції журналу 29.09.2019.